

(«Unudulmazlar» silsiləsindən)

ŞAIR QOCALSA DA, ŞEİR QOCALMIR...

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

Camal Yusifzadə... Altmış-yetmişinci illərin gənc şairləri sırasında adı tez-tez hallanan, iki ünlü şairimiz Rəsul Rzadan və Əli Kərimdən xeyir-dua alan Camal səksəninci-doxsanıncı illərdə artıq müasir poeziyamızın seçilən nümayəndələrindən biri idi. Hər dəfə kiçik şeir kitabları nəşr edilsə də, tənqidçilər ondan xəsisliklə bəhs etsələr də, Camalın istedadlı şair olduğu göz qabağında idi. Hərçənd ki, o, çox nadir hallarda ədəbi məclislərdə görünür, lap arxa cərgələrdə oturub səsinə çıxarmır, heç durub şeir də oxumurdu. Başını aşağı salıb AzTV-də bir-birindən maraqlı verilişlər hazırlayırdı. 2009-cu ildə nəhayət, təxminən 400 səhifəlik «Poeziya» adlı bir şeir kitabı çap olundu və bu kitab belə bir həqiqəti sübut elədi ki, Camal Yusifzadə adi şair deyil, orijinal deyim tərzilə seçilən şairdir. Əli Kərimin »İntellekt və poeziya« məqaləsində (1969) bu sözləri xatırlayıram: «Camalda nə xoşuma gəldi? Onun elmə, savada, həyata dərin meyli».

Bu yazını yazmağa başlayanda həmin «Poeziya» kitabında Camal Yusifzadənin vaxtilə dillər əzbəri olmuş şeirlərini axtardım. Anasının xatirəsinə həsr etdiyi «Ay qonşu, bu evin yiyəsi hanı?» bir daha məni kövrəltdi (eyni hissləri keçirdiyim üçün)

Yağış suvağını yuyur bu evin,
Külək şüşəsini döyür bue vin,
Sükut hay-küyünü qovur bue vin,
Zaman taxtasını ovur bu evin,
Ay qonşu, bu evin yiyəsi hanı?

Həzin, çox həzin bir sevgi şeirini axtardım:

Əllərim əlində qalsa
Qaytarma mənə-
Nəyimə lazım?

Belinə dolarsan mən olmayanda,
Saçına çəkərsən mən olmayanda!

Və bir də «Piskaryov»da dəfn olunmuş naməlum əsgərlərin xatirəsinə həsr olunan «Əsgər harayı» şeirini:

Ehey, kim var orda?
Ehey, kimsən orda?

Eh, nə yaman darıxdım.

Görəsən, bayırda necədir hava?

Yağış yenə yağırımı?

Günəş yenə doğurmu?

Mən Camaldan yeddi yaş kiçiyəm. Amma o şeirləri oxuyanda özümü onunla həmyaş saydım, elə bil həmin şeirlərin aşılıdığı duyğuları,

hissləri mən də yaşadım. Beləliklə, Camalın kədəri həm də mənimkidir. Mən də bu şeirləri oxuyub Jamalla müdam qocalığın həzin hücrəsinə sığınırım. O hücrədə kimsə yox. Bir üz tutmalı Allahın var:

Bir də uşaq olmaq-
Bir də böyümək!

Bir də uşaq olmaq-
Ta böyüməmək!

(Bir də böyüməkçin-
Öləsən gərək!)

Əfsus ki, böyüdüm-
Böyüdüm, Aman!

Naməlum sabahtan,

Gələn gündən qorxuram yaman!

Böyüdüm-

Bir ucu ölümdür daha!

İzn ver, İlahi, böyüməyim ta!

Əlbəttə, bu hisslər hamıya doğmadır, amma çoxumuz ölüm haqqında, dünyanın faniliyi barədə belə nostalci düşüncələrə dalmırıq. İçimizdə ya doğru, ya da yalançı nikbinliklə özümü təsəlli veririk. Məncə, Camalın bu tipli şeirlərini kədərli, qüssəli şeirlər kimi yox, fəlsəfi şeirlər kimi qavramaq lazımdır. «Dünya duracaq yer deyil, ey can səfər eylə»-Nəsiminin bu misrası isə Camal Yusifzadənin şeirləri arasında kökdən gələnlər arasında bir bağlılıq var.

Camal Yusifzadə «altmışıncı illər» nəslinin sonuncu «uşağı» idi. Fikrət Sadiqdan, Fikrət Qoadan, İsa İsmayilzadədən, Ələkbər Salahzadədən, Abbas Abdulladan, Vaqif Səmədoğludan az sonra poeziyaya gəlib və onların cərgəsinə qoşulub. Ona ilk «uğurlu yol»u o poetik nəslin avangardı Əli Kərim yazıb.

Qayıdıram bir az keçmişə və Camal Yusifzadənin mənim fikrimcə, qocalmayan şeirlərinə.

Camal Yusifzadənin «Lənkəran nəğməsi», «Atlılar-qanadlılar», «Ümiddən keçən yol» və «Payızdan gələnlər» şeir kitabları mənədir və həmin o nazik kitablarda onun şair səciyyəsinə tam və dolğun şəkildə ifadə edən şeirlər çoxdur. Ümumiyyətlə, onun havaya atılan boş gülləsi olmayıb, nə yazıbsa, ŞEİR olub və bu şeirlərin bir çoxu sözün əsl mənasında POEZİYAYA çevrilib. O şeirlərdən biri doğulduğu Lənkərana həsr edilib. Və o şeirdən əsl payız havası gəlir:

Bu şəhər yağışa düşüb ömürlük,
Bu şəhər yağışda islanıb tamam.
Gözümü açanı

Dəniz görmüşəm;

Kükürəyən, çağlayan,

Təmiz görmüşəm.

Bu dəniz yağışa düşüb ömürlük,

Bu dəniz yağışda islanıb yaman.

Gözümü açanı

Meşə görmüşəm,

Qızılı yarpağı,

Yaşıl talanı

Yuyulub -silinmiş

Şüşə görmüşəm.

Altmış-yetmişinci illərin şeirlərinə xas olan bir çox cizgilər, əlamətlər Camalın şeirlərində baş-başdır. O zaman üçün təzə və tərəvətli səslənən obrazlar, deyimlər, bədii təsvir vasitələri, assosiativ düşüncə tərzinin ifadəsi olan maraqlı, orijinal bənzətmələr onun şeirlərinin də başlıca

məziyyətlərindəndir. Camalın özünəməxsus poetik boyaları, cizgiləri var. Ona Hüseyn Arifə, Məmməd Aslanə, Musa Yaqubə birbaşa deyiləsi «təbiət şairi» təyini vermək doğru olmazdı, amma Camalın payızdan yazdığı əksər şeirlərində payızdan çox, payızlı duyğuların lövhələrini, rəsmini görürsən. Çöldəki payız yox, məhz insanın içindəki payızlar rəsm olunub bu şeirlərdə. Həmin şeirlərdən biri yenə əlimdən tutub məni yaralı bir dəmirağacının yanına gətirir:

Qulağında vahiməli,

Küt ağırlı balta səsi.

Dizlərimdə sozalanmış qış nəfəsi.

Yarpaqlarım laxta-laxta-

qanqırmızı.

Yarpaqlarım oda salıb payızı.

Başım üstə havalanmış durna səsi.

Xəyalımda bir gözəlin dizlərimə

sərilməsi.

Uyuyuram, deyəsən?

Soyuyuram, deyəsən?

Ehey, beş addım aralı

cığırla gedən, kimsən?

Əsl payız rəsmidir, amma duyğulardan boylanmış payızdır bu. Camalda belə «rəsmlər» çoxdur. O dövrün təbirincə desək, Camal intellektual şair kimi diqqəti cəlb edirdi. Bəziləri intellektuallığı şeirdə fikrin aparıcı rol oynamasında, bəziləri fikrin fəlsəfi axarında, bəziləri isə dövrün, zamanın bütün texniki nailiyyətlərinin şeirdə ifadəsi kimi yazırdular. Amma bu fikirlərin hamısı havaya sovuldu. Əsl intellektuallıq şeirin, poeziyanın kənarında, xaricində deyil, içində idi-gözlənilməz və heç kimin ağına gəlməyən deyimlər, bənzətmələr, assosiativ təkəkkürdən doğan məcazlarda idi. Əli Kərimin poeziyasında olduğu kimi... Camalın «Cırtanın əmisi oğlu», «Gecənin gecə söhbəti», «Dənizin səsi», «Küləyi döymək olmaz», «Sübh yuxusu», «Avara qorxu» və s. şeirləri o zamankı modernist şeirin maraqlı nümunələrindən idi. Həmin illərdə ustad Rəsul Rza Camal Yusifzadənin şeirləri barədə yazmışdı: «Camal Yusifzadə kimdir? Bilmirəm. Javandır ya oturmuşdur? Bilmirəm. Çoxdanmı yazır, ya onun ilk şeiridir? Bilmirəm. Bildiyim budur ki, «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetinin 15 mart tarixli 11-ci (1825) nömrəsində Camal Yusifzadənin «Qışın nəğməsi» adlı bir

şeiri dərc olunmuşdur. Şeir-nəğmə belə başlayır:

Qışam,

Qışam,

Qışam mən,

Bağçalara, bağlara

Qar olub qonmuşam mən.

Necə yaxşı, təbii, obrazlı deyilmişdir. Qış sözünün təkrarında bir melodiya yaranır. Qış haqqındakı bu parçadan poetik bahar qoxusu gəlir».

Camal Yusifzadənin həm ondakı, həm də indiki şeirlərinin məziyyətləri barədə çox danışmaq olar. Ancaq onun şeirlərində qədim türk şeirindən gələnlər və müasir şeirimizdə də məqamında işləndikdə şeirə yarışıq gətirən alliterasiyalar göz oxşayır. Səslərin, sözlərin, ayrı-ayrı ifadələrin təkrarı ilə yaranan bu düzümlər Camalın şeirlərinə «tabü tərəvət» gətirir.

İkimininci illərdə yazdığı yeni şeirlərində Camal fikir və düşüncələrini daha çox İnsan və Ölüm motivi üzərində kökləyib və bu tipli şeirlərin hamısında nostalci bir əhval-ruhiyyə hökm sürməkdədir, amma Camalın 30 il əvvəl yazdığı şeirlərində də ara-sıra həmin motivin səsləndiyini görəndə içimdə bir rahatlıq duyurdum: «Qırx bahar adlandıram- Ömrə-günə min bərəkət... İçimdə daş, Gözümdə yaş Gedirəm torpaq olmağa». Bu, bəlli. Amma məni sevindirən odur ki, Camal Yusifzadə bəzi şair dostları və yaşadlarından fərqli olaraq 30 il, 40 il əvvəl əldə elədiyi o poetik səviyyədən qətiyyətlə aşağı enməyib, həmin səviyyəni saxlaya bilib. Oxuculara xatırladım ki, Camal həmişə şeir yazmırdı, dəxli yox, bircə qalın şeir kitabı var, o, heç vaxt SÖZDən ayrı düşməyib.

... Sonda mən Camalın şeirlərindən birinin əlindən tuturam, üzüm qışa doğru yol alıram.

Düzü-dünya ələnbdi ağappaq,

Meşəsi ağ,

Bağçası ağ, dağı ağ,

Dağım, bağım, qarım oy.

Hələ məni gözləyən

Diri gözlü dərdim oy!

Varlığım qara təşnə,

Ardı gözlü ocağım,

Çörək dolu tabağım,

Eşq havalı otağım,

Ocağım oy, eşqim oy.

Payızım oy, qışım oy!

